

donában volt, az ő sajátkezűleg aláírt neve található a címlapon. Egybevetve ezt az aláírást magával a nyomtatvánnyal egybefűzött latin nyelvű kézirat írásával, valamint SZENT-ÁBRAHÁMI MIHÁLYNAK a Nemzeti Múzeumban őrzött egyéb ismert eredeti kézírataival, azt láthatjuk, hogy ezek írása a legpontosabban megegyezik. Így hát nyilvánvaló, hogy ez a nyomtatvány kommentárját képező kézirat, mely 1708. március 14—15-i keltezéssel van ellátva, maga is SZENT-ÁBRAHÁMI tollából való, aki valószínűleg még kolozsvári főiskolai hallgató korában készítette tankönyvéhez ezt a glosszáriumot s fűzte vele egybe.

SAJÓ GÉZA.

Újabb adalék a XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem történetéhez. GULYÁS PÁL nagy könyvnyomtatás-történeti munkájában foglalkozik a XVI. századi nyomtatványok terjesztésének kérdésével is.¹ Művében összegezi az idevágó irodalmat. Tőle tudjuk, hogy a nyomtatványok forgalombahozatalával elsősorban maguk a könyvnyomtatók, azután a könyvkötők s végül a könyvkereskedők foglalkoztak. De igen gyakran — természetesen itt kizárólag vallásos könyvekre kell gondolni — hivatásszerűen árusítottak könyveket a reformáció és ellenreformáció harcos terjesztői, maguk a papok is. Rajtuk kívül közreműködtek a sajtótermékek értékesítésénél a szerző és könyvnyomtató rokonai, barátai és pártfogói is. Így BORNEMISZA PÉTER könyveinek árusítására MÁRIÁSSY FERENC is vállalkozott. A könyvterjesztés még nem volt megszervezett foglalkozás, hanem ügye mindenkinek, aki szívéen viselte az eszmét, amelyet a könyvek képviseltek.

A könyvkereskedelem őskorában még *szabott, bolti ára* sem volt a nyomtatványoknak. Olyan összegért árusítottak, ahogy lehetett, a körülményekhez igazodva. A tizenhatodik századbeli könyvek előállításának költsége, párhuzamba állítva a közszükségleti cikkek értékével és a könyvek eladási árával, néhány példával megvilágítva a következő képet mutatja: BORNEMISZA ötkötetes postillájának előállításának költségét maga a szerző 1000 forintra becsülte. Ugyanekkor a tyúk darabját 1 fillérért, a marhahús fontját 2 fillérért vesztegették. Néhány XVI. századi nyomtatvány becsértéke pedig GALLEN JÁNOS 1583-ban elhalt kassai könyvkereskedő hagyatéki leltára szerint ez volt: *Heltai Száz fabulája* (RMK I. 58.) három példányban 1 frt 32 dénár; *Chronicája* (RMK I. 118.) fűzve 1 frt 18 és ½ dénár, kötve

¹ A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században. Bp., 1931. 252—253. l.

1 frt 50 dénár; WERBŐCZI Hármaskönyvének úgy a latin (RMK II. 130.), mint a magyar (RMK I. 87.) kiadása 1 frt; Ponciánus históriája (RMK I. 192.) hét példánya 1 frt 70 dénár; Salamon és Markalf (RMK I. 133.) 10 dénár.¹ — A XVI. századi magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem irodalma legújabbban néhány becses adattal gazdagodott, melyeknek nyilvántartását a következőkben adjuk.

Egy évvel ezelőtt az Országos Levéltárba került a MÁRIÁSSYAK márkusfalvai levéltára. Itt fedezett fel SCHULEK TIBOR négy BORNEMISZA PÉTERREL kapcsolatos levelet és magyarázó jegyzetekkel kísérvé, nemrég tette közzé.² Az első levél magától BORNEMISZÁTÓL származik, a másik három BORNEMISZA özvegye, GYÓTAI ERZSÉBET diktálása. Az első kettőnek címzettje MÁRIÁSSY PÁL Szepes vármegye alispánja, az utóbbiaké PÁL fia, MÁRIÁSSY FERENC. A levelek keltezése: 1580, 1585, 1589, 1595. Közülük kettőt, a két utóbbit és egyúttal a jelentéktelenebbeket, húsz évvel ezelőtt IVÁNYI BÉLA kivonatossan már ismertette.³

Az első misszilisből mindenekelőtt megtudjuk, hogy BORNEMISZA műveinek terjesztésénél nemcsak MÁRIÁSSY FERENC, hanem már előbb apja Pál is segédkezett. — Ez az a MÁRIÁSSY PÁL, akit BORNEMISZA 1584-i postillája bevezetésében „sógorának“ nevez. — Megtudjuk továbbá, hogy BORNEMISZA nyomdájából az eddig ismert 1582-re szóló (RMK I. 196.) kalendárium előtt is minden bizonnyal került ki naptár. Valószínűleg nyomdása MANSKOVITH (FARINOLA) BÁLINT neve alatt. Utalást találunk BORNEMISZA bibliakiadási tervére is, amelynek megvalósítására 4000 frt-ra lett volna szüksége. De ebből, mint ismeretes, sohasem lett semmi. A II. levél tanúságot tesz arról, hogy BORNEMISZA halálának éve 1584 volt, SCHULEK szerint ez év március 25 és június 24-e közé eshetett. BORNEMISZA sajátkezű levelében találunk adatokat könyveinek forgalmi árára vonatkozólag is. Az öt postillakötetet 10 frt-ra tartotta, de hozzájárul ahhoz is, hogy esetleg 8 frt-ért adják el. Az öt kötetből pedig külön kettő (IV. és V. kötet.) eredetileg négy frt-ért ment, de most hajlandó 3 frt-ért is adni. „Az előtt egyebek ítéletiből tíz forintra röndöltem csak az öt könyvet. Ottan kegyelmed nyolcra bocsássa. Ha kedig nímelynek azis soknak tetszenék, szintén mint magából engedhet kegyelmed, hogy

¹ GULYÁS PÁL: I. m. 254—255. l.

² Ismeretlen BORNEMISZA-levelek. Protestáns Szemle, 1937. február, 52—61. l.

³ A márkusfalvi MÁRIÁSSY-család levéltára. 1243—1803. Közlemények Szepes Vármegye Multjából, 1917.

azt adja, az mint akar... Az, mely két könyvet most vittek, ha másnak kell, csak három forintért adja az kettőt kegyelmed, jóllehet itt négyért járt.¹ Az árleszállításra BORNEMISZA szűkössé vált helyzete szolgáltatta az alkalmat. Ezek az adatok u. i. abból az időből származnak, midőn Ördögi Kísértetek c. műve miatt egyházi bíróság elé állítják és pártfogóit elveszítve, egyedül BALASSA ISTVÁNra, BALASSA MENYHÁRT fiára támaszkodhatnak.

TOLNAI GÁBOR.

A sajtóhibák történetéhez. A sajtóhiba olyan régi, mint a könyvnyomtatás s a régi időkben sokkal sűrűbben fordult elő a könyvekben, mint manapság. Egy-egy nagyobb régi könyvben százakra rúg a szerző által a könyv kinyomtatása után észrevett sajtóhibák száma, amelyeket a könyv végén szokásban volt egyenként felsorolni és kiigazítani. „A könyvnyomtatónak megvan, mondhatnók, a maga külön rovata, a végző, amelyet az olvasóhoz (Ad lectorem candidum) intéz” — írja MÁTÉ KÁROLY *A könyv morfológiája* c. jeles tanulmányában (47. l.). A régi magyar könyvek nyomtatói ebben a rovatban a legkülönbözőbb okokkal mentegetődznek a hibákért: „első munkánk”, „sietségünkben löttek a vétkek”, „a könyvnyomtató magyar nyelvet nem tud”, — olykor amiatt panaszkodnak, hogy nincs jó korrektoruk, vagy hogy a szerző „nem volt helyben”. (MÁTÉ 47—48. l.)

A XVIII. századbeli könyvek alaktanilag ugyanolyanok, mint a régi magyar könyvek s ezekben a sajtóhibák rovata éppúgy megvan, mint a régebbieken. Például MAROS VÁSÁRHELYI BABA FERENTZ CAMPEGIUS VITRINGA műve fordításának, a „*Lelki Élet*”-nek (Francfurtum, ny. SCHWARTZ JÁNOS 1722) a végén, felsorolván a sajtóhibákat, ezt írja: „Ezekén kívül a’ mi hibátskák a’ nyomtatásban kiváltképen az első egy-néhány árkofokon estenek, azokat az okos Olvaó magátólis könnyen meg-jobbíthatja... Az előbb árkofokban az *i* betü körül nem vóltunk eléggé vigyázók: az *ö* és *ü* betüknekis a’ pontotskáik, azoknak alkalmatlan vóltok miatt nem mindenütt látzának elég világoon. De mind ezek az okos Olvaót méltán nem kéfedelmeztethetik.” — CSUZY ZSIGMOND *Evangeliumi Trombita* (Pofonban, ny. ROYER JÁNOS PÁL, 1724): „Az nyomtatásban efelt fogyatkozásokat pedig, ha mindeneftül fogva nem-is, nagyobb részről, a’ következendő tábla mütattya-meg. Mellynek-is lokaságát,

¹ I. h. 54—55. l.